

АНАЛІЗ ВЛАСТИВОСТЕЙ САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ФОРМИ ФІНАНСУВАННЯ
НАВЧАННЯ

Старинська Н.В.

Анотація. У статті розглядається проблема самоактуалізації майбутніх психологів залежно від форми фінансування навчання; визначаються зміни особистісного сенсу самоактуалізації та поняття “психолог” у студентів залежно від форми фінансування (платна, бюджетна форми); проводиться якісний та кількісний аналіз властивостей самоактуалізованої особистості студентів відповідно з характеристиками А. Маслоу; їх зіставлення з особливостями студентського віку та процесу навчання у ВНЗ; аналізуються відмінності та визначаються чинники, що складають структуру властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів платної та бюджетної форм фінансування навчання.

Ключові слова: властивості самоактуалізованої особистості, майбутній психолог, форма фінансування навчання.

Аннотация. В статье рассматривается проблема самоактуализации будущих психологов в зависимости от формы финансирования обучения; определяются изменения личностного смысла самоактуализации и понятия «психолог» у студентов в зависимости от формы финансирования (платная, бюджетная формы); проводится качественный и количественный анализ свойств самоактуализирующейся личности студентов в соответствии с характеристиками А. Маслоу; их сопоставление с особенностями студенческого возраста и процесса обучения в ВУЗ; анализируются отличия и определяются факторы, которые составляют структуру свойств самоактуализирующейся личности будущих психологов платной и бюджетной форм финансирования обучения.

Ключевые слова: свойства самоактуализирующейся личности, будущий психолог, форма финансирования обучения.

Annotation. The article deals with the problem of self-actualization of the future psychologists depending on the form of funding for training; the changes of personal meaning of self-actualization and the students' concept of a psychologist depending on the form of funding (the paid form of training, the budgetary form of training) are defined; qualitative and quantitative analysis of features of a self-actualization personality of students is conducted in accordance with the characteristics of A. Maslow; their comparison with the characteristics of the student's age and the process of study at the University; the differences are analyzed and the factors are determined, they are the structure of the personality features of the future psychologist of the paid and budgetary forms of funding for training.

Key words: self-actualized personality features, the future psychologist, a form of funding for training.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В юнацькі роки, коли у молодій людині відбувається перехід у доросле життя, вона займає певну самостійну позицію на ринку праці, в цей період формуються складові професійної ідентичності – професійні цінності, професійний світогляд, які в свою чергу можуть залежати від особливостей економічного статусу буття молодій людині. У зв'язку з цим вчені (О.П. Вяткін, О.С. Дейнека, Д.В. Ярцев та ін.) виділяють різні моделі придбання економічної самостійності молодій людині в період професійного навчання – такі, що спираються на фінансову допомогу держави (бюджетні кошти), підтримку сім'ї або ж самостійний заробіток. Також визначається, що особливості економічної соціалізації будуть впливати на цінності особистості, самосвідомість, мотивацію навчання та їх зміни (О.П. Вяткін), тобто визначати специфіку становлення процесів самоактуалізації молодій людині.

Основна мета дослідження полягає у визначенні впливу форми фінансування навчання на зміст та ієрархію структурних компонентів

самоактуалізації особистості майбутніх психологів в процесі професійної підготовки.

Задачі дослідження: проаналізувати властивості самоактуалізованої особистості майбутніх психологів залежно від форм фінансування навчання та визначити їх структуру.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вибір конкретних психодіагностичних методик визначався необхідністю дослідження широкого спектру властивостей самоактуалізованої особистості, виділених згідно з концепцією А. Маслоу [1; 3], а також виокремлених нами як таких, що визначають самоактуалізацію особистості на етапі професійної підготовки. До них належать: соціально-психологічна адаптованість, соціально-психологічна рефлексивність, готовність до саморозвитку, професійна ідентичність.

Відповідно, було відібрано психодіагностичні методики, призначені для вивчення зазначених параметрів: методика «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонда, методика «Діагностика типу поведінкової активності» Л.І. Вассермана, Н.І. Гуменюка, методика «Потреба в досягненнях» Ю.М. Орлова, В.І. Шкуркіна, Л.П. Орлової, «Тест смисложиттєвих орієнтацій» Д.О. Леонтьєва, методика «Самоактуалізаційний тест» Ю.О. Альшиної, Л.Я. Гозмана, М.В. Загіки, М.В. Кроза, особистісний опитувальник «Адаптивність» А.Г. Маклакова в адаптації С.В. Чермяніна, методика «Діагностика реалізації потреб у саморозвитку», «Дослідження професійної ідентичності студентів психологічного факультету» Н.О. Антонової.

Вибірку склали студенти I, III та V курсів психологічного факультету й факультету дошкільної педагогіки і психології Донбаського державного педагогічного університету, у кількості 300 осіб. Кількість студентів, що навчаються на платній основі (150 осіб) і за рахунок бюджетних коштів (150 осіб), представлено пропорційно на кожному курсі. Форма навчання – денна. Віковий діапазон – від 17-ти до 25-ти років. Середній вік – 21 рік. Розподіл

вибірки студентів 1, 3 та 5 курсів на студентів, що навчаються за рахунок бюджетних коштів та оплачують навчання, обумовлено реальністю сучасної вищої освіти (навчання студентів на контрактній основі) і спробою знайти значні відмінності між цими двома категоріями студентів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Емпіричне дослідження проводилося в три етапи. Перший етап було присвячено вивченню змін особистісного сенсу самоактуалізації та поняття «психолог» у студентів залежно від форми фінансування навчання. Репрезентованість у свідомості студентів особистісного сенсу психолога вивчали за допомогою асоціативного експерименту. Під час дослідження було виявлено відмінності в асоціаціях студентів-першокурсників, що навчаються за рахунок бюджетних коштів та оплачують навчання. В асоціаціях студентів-п'ятикурсників між студентами різних форм фінансування (платна, бюджетна) навчання значних відмінностей не виявлено.

Так, у студентів-першокурсників, що навчаються на бюджетній основі, поширеними є асоціації, пов'язані з науковою діяльністю психолога, а у студентів, що оплачують навчання, найбільш часто зустрічаються асоціації пов'язані з практичною діяльністю психолога. Отже, студенти-першокурсники, які навчаються на бюджетній основі, орієнтовані на сферу науково-дослідної діяльності з фундаментальних проблем психології, вироблення знань про людину, світ, їх систематизацію та науково-обґрунтовану практику з метою подальшого розвитку психологічної науки (учений, знання, об'єктивність тощо).

У студентів-першокурсників, що навчаються на платній основі, більш виражена орієнтація на вирішення практичних задач, аналіз, оцінку й пояснення психологічних явищ в обраній галузі психології, надання прямої психологічної допомоги людям (практик, експеримент, фахівець, лікар тощо).

Однак є асоціація, яка займає значну рангову позицію в обох групах

студентів-першокурсників – асоціація «помічник». Можна припустити, що у свідомості студентів психолог постає як фахівець, який допомагає, використовуючи певні способи та форми психологічної роботи, подолати різноманітні психологічні труднощі.

Розподіл асоціацій у студентів-п'ятикурсників носить дещо інший характер: найпоширенішими є асоціації, пов'язані з професійно-особистісними якостями психолога.

Результати, отримані за допомогою асоціативного експерименту, опрацьовувалися методом кластерного аналізу, який дозволяє представити ієрархічну структуру взаємозв'язків між словами-реакціями на слово-стимул - «психолог», побудувати систему категорій семантичного простору студентів [2].

У кластерній структурі майбутніх психологів 1 курсу, які навчаються за рахунок бюджетних коштів, представлено поняття, що охоплюють різні сфери професії «психолог»: трудова діяльність, професійно-особистісні якості, функції й соціальні ознаки професії; окреслено, здебільшого, наукові та професійно-функціональні аспекти професії, які відображають уявлення студентів-бюджетників про майбутню професійну діяльність.

У цій структурі виражена також і орієнтація на особистісні досягнення за допомогою професії, необхідність інтелектуального розвитку для досягнення високого рівня домагань. Зокрема, професія «психолог» розглядається студентами-бюджетниками в тісному зв'язку з інтелігенцією.

Для групи майбутніх психологів 1 курсу, які оплачують навчання, загальна закономірність уявлення поняття «психолог» та ж, що і для студентів, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, але в кластерах більш широко представлено поняття, що характеризують кар'єрно-трудова орієнтацію, особистісні, функціональні й комунікативні складові, пов'язані з практичною діяльністю психолога. Підкреслено важливість позитивного емоційного фону життєдіяльності психолога, простежується невпевненість у професійних досягненнях.

Для студентів-п'ятикурсників ще більш характерною є репрезентація «психолога» через професійно-організуючі якості, зовнішні й внутрішні складові професії. На відміну від студентів-першокурсників у студентів-п'ятикурсників є наявним прагнення до самоактуалізації у професійній діяльності, також має місце зв'язок професії «психолог» з емоційною напругою й необхідністю її відреагування. Найкраще розкрито трудову складову життя психолога та взаємозв'язок пізнавальних та комунікативних аспектів професії.

На підставі результатів кластерного аналізу, можна припустити, що спільною закономірністю, що є наявною для всіх груп піддослідних (1 курс платне-бюджет і 5 курс), є той факт, що до одного кластеру належать різні поняття про складові професії «психолог», які відображають різні аспекти професійної діяльності, що свідчить про складність і багатоаспектність поняття «психолог» для студентів, про важливість і нерозривність таких складових, як наукова та практична діяльність, особистісні та професійні якості, прагнення до досягнень за допомогою професії та самоактуалізації в ній.

Необхідно також зазначити, що, здебільшого, система світоглядних і ціннісно-сміслових понять («людина», «товариш», «любов», «душа», «тіло»), що вишиковуються навколо поняття «психолог», зустрічається тільки на I курсі. У студентів-п'ятикурсників система понять має конкретну орієнтацію, пов'язану з формальними професійно-функціональними аспектами професії.

Другий етап дослідження дозволив виділити відмінності у властивостях самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які навчаються за рахунок бюджетних коштів та сплачують за навчання.

Як результат дослідження виявлено значні відмінності за властивістю «ефективне сприйняття реальності» між значеннями показника «орієнтація в часі» студентів-психологів платної та бюджетної форм фінансування ($t = -2,26$ при $p < 0,05$). Тобто студенти бюджетної форми більш компетентні за

часовими уявленнями, ніж студенти платної форми, оскільки вони більш чітко усвідомлюють те, що відбувається, співвідносять його за часом, розуміють власну відповідальність за подальші прийняті рішення та поставлені цілі.

У властивості «прийняття себе, інших і природи» виявлено значні відмінності між значеннями таких показників, як: «самоприйняття» (платна форма – 72,0, бюджетна форма – 77,14; $t = -4,37$ при $p < 0,001$) і «прийняття інших» (платна форма – 63,88, бюджетна форма – 67,06; $t = -2,60$ при $p < 0,01$), це свідчить, що у студентів, які навчаються за рахунок бюджетних коштів, більш виражена самоактуалізаційна тенденція, яка має вияв в усвідомленні себе та своїх потреб, самоприйнятті та прагненні до самоскерування у здійсненні сформульованих цілей. У студентів, які навчаються на платній основі, власне ставлення до себе змінюється залежно від ставлення до них інших людей.

Можна припустити, що студенти бюджетної форми фінансування професійно-навчальну підготовку у ВНЗ пов'язують із можливістю самостійного життя, отриманням значного соціального статусу та своєрідним залученням до професійної галузі, бажанням проявити себе в ній.

У властивості «центрованість на проблемі» виявлено значні відмінності між досліджуваними категоріями студентів за показником «потреба в досягненнях» (платна форма – 12,65, бюджетна форма – 13,18; $t = -2,19$ при $p < 0,05$). Отже, студенти, які навчаються за рахунок бюджетних коштів, є більш орієнтованими на досягнення успіху в професійно-навчальній діяльності, успішними та залученими до неї, ніж студенти, які оплачують навчання. Отримані відмінності, можливо, пов'язані з тим, що студенти бюджетної форми виявляють більшу професійну мотивацію, яка стимулює їх до захоплення навчально-професійною діяльністю, отримання задоволення від досягнутого успіху.

Значні відмінності таких показників властивості «автономія, незалежність від культури й оточення» як «інтернальність» (платна форма –

61,29, бюджетна форма – 63,30; $t = -2,19$ при $p < 0,05$) і «прагнення до домінування» (платна форма – 51,58, бюджетна форма – 54,91; $t = -2,60$ при $p < 0,01$) дозволяють припустити таке. У студентів, які навчаються за бюджетні кошти, порівняно зі студентами платної форми самоактуалізація в навчально-професійній діяльності виявляється у визначенні більш чітких життєвих орієнтирів і смислів, зростанні інтернальності, тобто внутрішньої відповідальності за життя в цілому і за певні досягнення в ньому.

У студентів бюджетної форми фінансування значення за показником «креативність» превалюють щодо майбутніх психологів платної форми (платна форма – 49,30, бюджетна форма – 52,22; $t = -2,83$ при $p < 0,01$), тобто студенти, що навчаються за бюджетні кошти, більш компетентні в площині творчого самовираження під час навчально-професійної діяльності.

У властивості «соціально-психологічна адаптованість» теж виявлено значні відмінності між студентами платної та бюджетної форм фінансування за всіма окресленими показниками: «адаптивність» (платна форма – 58,44, бюджетна форма – 64,21; $t = -5,36$ при $p < 0,001$); «особистісний адаптаційний потенціал» (платна форма – 1,9, бюджетна форма – 2,26; $t = -3,45$ при $p < 0,001$), «нервово-психічна стійкість» (платна форма – 2,89, бюджетна форма – 3,25; $t = -2,47$ при $p < 0,05$), «комунікативні здібності» (платна форма – 4,04, бюджетна форма – 4,47; $t = -3,18$ при $p < 0,01$). На підставі цих відмінностей можна стверджувати, що студенти бюджетної форми фінансування є більш адаптованими, ніж студенти платного відділення. Водночас, треба відзначити такі особливості поведінки студентів як суб'єктів навчальної діяльності. Студенти, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, набагато рідше пропускають заняття, у них більш виражене позитивне ставлення до процесу навчання (готовність сприймати нові ідеї, засвоювати різноманітний навчальний матеріал, опановувати новими формами роботи: конспектування першоджерел, складання тез, написання рефератів тощо) і до організації навчання у ВНЗ (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, колоквиуми тощо), тобто вони виявляють велику внутрішню активність,

джерелом якої є адаптація як одна з необхідних передумов самоактуалізації студентів.

У властивості «професійна ідентичність» виявлено значні відмінності за показником «когнітивний компонент» (платна форма – 50,24, бюджетна форма – 61,86; $t = -2,74$ при $p < 0,01$). Студенти, які навчаються на платній основі, усвідомлюють свою причетність до професії «психолог», прагнуть відповідати пропонованим професійним критеріям. Пояснюючи ці відмінності, можна припустити, що студенти платної форми навчання орієнтовані більшою мірою на практичну діяльність, професійну компетентність, що обумовлює позитивне ставлення до обраної професії.

Отже, отримані результати дозволяють здійснити такі узагальнення. Студенти, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, набагато краще усвідомлюють себе та свої потреби, більш орієнтовані на досягнення успіху в навчально-професійної діяльності, більш адаптовані до неї. У студентів, які навчаються на платній основі, більш виражена орієнтація на професійну компетентність, яка сприяє більшій усвідомленості професії «психолог» і прагненню відповідати вимогам, які висуває суспільство до неї.

Третій етап дослідження дозволив визначити провідні компоненти структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які сплачують за навчання, і тих, що навчаються за рахунок бюджетних коштів.

Для виявлення структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які навчаються за рахунок бюджетних коштів та сплачують за навчання, ми здійснили кореляційний аналіз результатів показників окремо за кожною формою фінансування (платна, бюджетна).

Як на платному, так і на бюджетному відділенні виявлено чотири властивості самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які утворюють найбільшу кількість значущих зв'язків: «ефективне сприйняття реальності», «прийняття себе, інших і природи», «автономія, незалежність від культури й оточення», «професійна ідентичність» (значущі

інтеркореляційні зв'язки). Отримані кореляційні зв'язки стали основою для факторного аналізу.

Аналіз отриманих результатів на платній та бюджетній формах фінансування навчання виявив наявність як загальних, так і окремих чинників, відмінності в компонентах, що утворюють чинник.

Ідентифіковано два чинники як на бюджетній, так і на платній основі навчання. Спільними для обох досліджуваних категорій студентів є чинник «опора» (вага чинника платна форма – 7,21, бюджетна форма – 7,63). Ми здійснили порівняльний аналіз компонентів, що складають загальний чинник «опора».

Розглянемо компоненти чинника «опора», які є характерними для обох досліджуваних категорій студентів-майбутніх психологів.

До чинника «опора» (платна, бюджетна форми) належать такі компоненти: «орієнтація у часі» – властивість «ефективне сприйняття реальності» (платна форма – 0,75, бюджетна форма – 0,73); «самосприйняття» – властивість «прийняття себе, інших і природи» (платна форма – 0,64, бюджетна форма – 0,60); «спонтанність» – властивість «безпосередність, простота, природність» (платна форма – 0,56, бюджетна форма – 0,60); «опора» – властивість «автономія, незалежність від культури й оточення» (платна форма – 0,78, бюджетна форма – 0,77); «інтерес та емоційна насиченість життя» – властивість «свіжість сприйняття» (платна форма – 0,60, бюджетна форма – 0,64); «адаптивність» – властивість «соціально-психологічна адаптованість» (платна форма – 0,65, бюджетна форма – 0,67).

Аналіз змісту цих компонентів свідчить, що у студентів обох форм навчання на етапі професійної підготовки самоактуалізаційні властивості виражаються в компетентності в часі, який надає спрямованості й часову перспективу для досягнення поставлених цілей; сприйняття свого життя як цікавий емоційно насичений і наповнений змістом процес; упевненості в тому, що життя можна контролювати й будувати самостійно; позитивному

прийнятті своєї особистості, яке виражається в уявленні себе як вольових, самостійних, впевнених особистостях; у прояві природності й достовірності власної особистості; адаптованості до навчально-професійного процесу.

Проте є істотні відмінності в компонентах чинника «опора» студентів, які навчаються за рахунок бюджетних коштів та сплачують за навчання. Студентів, які навчаються на платній основі, крім процесу їх життя, цікавить ще й його результативність, тобто вони оцінюють прожитий час, виділяючи в ньому продуктивні та/або непродуктивні моменти, аналізують відповідність своїх дій поставленій меті, їх доцільність; здатні швидко реагувати на зміни, співвідносити свою поведінку з обставинами, що змінюються. Майбутні психологи, які навчаються за рахунок бюджетних коштів, крім прийняття себе, сприймають інших людей, вбачаючи в них швидше хороше, ніж погане; прагнуть до домінування в тому суспільстві, у якому перебувають; скеровуються цінностями, притаманними самоактуалізованій особистості; почуваються емоційно комфортно, глибоко відчують свої потреби.

Інший виділений чинник на обох формах фінансування належить до властивості «професійна ідентичність», проте має відмінності в назвах, оскільки вони були номіновані нами за домінантним параметром у чиннику. Так, на платній формі навчання чинник має назву «професійна ідентичність» (вага чинника – 5,81), на бюджетній формі – «усвідомленість» (вага чинника – 4,45).

Порівняємо компоненти, що складають чинники структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які навчаються на платній і бюджетній основі.

До чинників «професійна ідентичність» (платна форма) належать такі компоненти: «професійна ідентичність» (0,94), «усвідомленість» (0,92), «сформованість» (0,81), «прийняття» (0,75), «мотиваційний компонент» (0,83), когнітивний компонент (0,93), конативний компонент (0,90). Чинник «усвідомленість» (бюджетна форма) містить такі компоненти, як: «усвідомленість» (0,94), «професійна ідентичність» (0,92), «сформованість»

(0,86), «когнітивний компонент» (0,83), «мотиваційний компонент» (0,66), «конативний компонент» (0,64).

Отже, можна зафіксувати певну схожість у поданих чинниках та їх компонентах, проте їх ієрархія залежно від величини факторного коефіцієнта дещо різна, що й відображає специфіку структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів залежно від форми фінансування навчання.

Провідне значення в чиннику «професійна ідентичність» у студентів, які сплачують за навчання, має така самоактуалізаційна тенденція як прийняття професійної ролі психолога, узгодженість особистісної та професійної ідентичностей; у чиннику «усвідомленість», у студентів, які навчаються на бюджетній основі, у якості самоактуалізаційної тенденції виявлено усвідомлення самого себе та значення майбутньої професійної діяльності. Однак, на відміну від студентів, які сплачують за навчання, у студентів, які навчаються на бюджетній основі, «прийняття» як показник властивості «професійна ідентичність» не виражений. Можливо, це можна розглядати як відображення певного способу самоактуалізації: студенти, які сплачують за навчання, чітко уявляють себе в професії, які усвідомлюють професійні ролі психолога, розглядають і процес навчання (навчально-професійну підготовку) як можливість для найбільш успішного пізнання, розкриття й втілення власних потенційностей; студенти, що навчаються за рахунок бюджетних коштів, усвідомлюючи себе в професії та її значення, намагаються знайти в ній певний для себе сенс, шляхи самозміни, самореалізації.

ВИСНОВКИ

Результати, отримані під час кореляційного й факторного аналізу, дозволяють стверджувати наявність певних відмінностей у провідних компонентах структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які сплачують за навчання і навчаються за рахунок бюджетних коштів. Ці відмінності полягають у тому, що майбутні психологи,

які сплячуть за навчання, більш орієнтовані на досягнення певного результату в житті, здатні швидко реагувати на зміни, співвідносити свою поведінку з обставинами, що постійно змінюються. Процес професійної підготовки розглядають як можливість розкриття і втілення власних потенційностей. Майбутні психологи які навчаються за рахунок бюджетних коштів, прагнуть домінувати в тому суспільстві, в якому знаходяться, глибоко відчувають свої потреби. Усвідомлюючи себе в професійній діяльності, намагаються знайти в ній певний для себе зміст, способи самоактуалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.
2. Петренко В.Ф. Психосемантика сознания / В.Ф. Петренко. – М.: МГУ, 1988. – 207 с.
3. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д.Зиглер – СПб.: Питер, 2008. – 607 с.

РЕЗЮМЕ

Старинська Наталія Володимирівна, канд. психол. наук, асистент кафедри психології Донбаського державного педагогічного університету.

УДК – 159. 923: 378

Назва статті: «Аналіз властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів залежно від форми фінансування навчання».

Кількість використаних джерел – 3.

У статті досліджується актуальна проблема властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів залежно від форми фінансування навчання. В даній проблемі розглядається декілька аспектів: особистісний сенс, структура, особливості прояву. За допомогою асоціативного експерименту, результати якого опрацьовувалися методом кластерного аналізу, встановлено відмінності в усвідомленні значення, сутності поняття «психолог» та особливостей самоактуалізації в обраній професійній діяльності студентів-першокурсників, що навчаються за рахунок бюджетних коштів та сплачують за навчання.

Визначено відмінності у властивостях самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, які навчаються на платній та на бюджетній основі за показниками таких властивостей, як «ефективне сприйняття реальності», «прийняття себе, інших і природи», «центрованість на проблемі», «автономія, незалежність від культури й оточення», «креативність», «соціально-психологічна адаптованість», «професійна ідентичність».

Проведений аналіз структури особистісних властивостей в залежності від форми фінансування навчання, показав наявність певних відмінностей в провідних компонентах структури властивостей самоактуалізованої особистості майбутніх психологів, що сплачують за навчання та навчаються за рахунок бюджетних коштів. Ці відмінності окреслюють певні засоби самоактуалізації майбутніх психологів.